

182-186

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

випуск 18
книга 1

Мовні і концептуальні картини світу, Зб. наук. праць 2005 р., Вип. 18., кн.1. с.182-186
Київ, КНУ ім. Т.Г.Шевченка.

Кадомський С.В.

Етапи артикуляційної модифікації слова (12-6 тис. років тому)

Набуття досвіду звукового спілкування відбувалося протягом кількох десятків тисячоліть, але в період стрімкого розвитку художнього мислення (гравіювання по кістці, скульптурного моделювання поверхні пісчанику, розпису поверхонь печер Альтаміра, Пасьге, Ляско...,) він був зведений у систему на протязі дуже короткого часу невеличкою кількістю людей, які були пов'язані з художньо-предметною діяльністю і мали загострений образно-орієнтований світогляд. Лише такий підхід дозволяє зрозуміти "як навчились ваяти, малювати, гравірувати люди палеоліту, які малі вкрай обмежені інтелектуальні можливості, які до цього нічого не зображували і не бачили жодного

зображення”, “як могло людство епохи мамонту здійснити цей винятковий по тяжкості, важливості та новизні крок, оволодівши здатністю образного відображення та пізнання дійсності за допомогою символічного використання об'єму, лінії та кольору [Столяр 1972:32]”.

Це можливо зрозуміти тільки в тому випадку, що в той час відбувався потужний сплеск побудови картини всесвіту не тільки в образно-абстрактному напрямку, але і побудованому на його основі звуко-мовному спілкуванні, яке в багато разів прискорило та зробило значно потужнішим та стабільнішим канал інформаційного обміну людей між собою. Значний сплеск образно-асоціативного мислення, дозволив швидко створити символно-образний аналітично-динамічний артикуляційно-імітаційний звуковий ряд /код/ класифікаційних ознак, який став основним принципом подальшого створення на його основі сталих комбінаторних комплексів образно-мовних асоціацій, які в свою чергу дали початок морфемам, флексіям та іншим звукосполученням. Простота та зрозумілість цього коду дозволила легко створювати нові, та розшифровувати інші поняття, зберігати інформацію або свої спостереження в сталих звукосполученнях – майбутніх слів, придати визначальну стабільність щойно народженій мові.

Поява мови не було безхмарною. Основну частку смислу в повідомленні забирають на себе узгоджувальні звуки. Звукові номінації того часу хоч і були короткими все ж таки важко вимовлялись. Для уточнення смислу, повідомлення ще супроводжувалось жестами, але воно вже однозначно спиралось на чітко визначені образним змістом членоподільні артикуляції, переважаючи паузи з вимовою в них ораторських помилок “ъ”, “æ” “э” та “й” або інтонаціональним звуками. Не дивлячись на це люди вже визнали технічні переваги артикуляційного спілкування, образні елементи якого стають основними еталонами визначення змісту звукового повідомлення аж до нашого часу. Вважаю що десь, коло 10-8 тисяч років тому назад починається новий період логічного осмислення набутого стану. У цей час починається соціальна структуризація суспільства. Різке погіршення умов життя, підвищення вологості повітря, виникнення непрохідних чагарників, драговин, мокв, заростання землі лісами призводить до підвищення несподіванок життя. Перехід від охоти і збирання до кочівництва та осілого землеробства, вимагає підвищення передбачуваності, та необхідності більшої узгодженості дій. Починається упорядкування соціального життя, полових відносин. З метою посилення річної регламентації дій починається спостереження на небі циклічного руху сонця, місяця та його фаз, планет, зірок, на основі якого вибудовуються і свої сталі традиції розпорядку життя.

Люди ще зберігають образний смисл звуків, але поступово втрачають його. Більшість населення засвоює мову на основі сталих штампів та стереотипів спілкування, засвоюючи їх з материнським молоком. У зв'язку з тим, що більшості людей образно-аналітичне мислення не властиво, поступово починається спеціалізація словотворення людьми які малі таку здатність – “...найбільш поважними людьми племені” [Рігведа X,71:1]. Необхідно відмітити - спільне використання коду породжує проблеми спілкування людей. Ви уявляєте собі зараз такий випадок коли кожен почне творити слова з точки зору своєї пихи або розуміння. Позиція індивідуального суб'єкта, не завжди благоприємна для розвитку визначення назви. Вона повинна бути визнана суспільством на шлях мовного використання. Спільний договір це нонсенс. Бо він призводить до бажання нав'язування особистих підходів, веде до політизації життя, а це не завжди йде на користь суспільству, а мові тим більше. Мова не може бути інструментом політичного шантажу. Вона вища за це.

В той же час починається герменевтична стратифікація суспільства. Якщо цього не буде, почнеться швидкий перехід мови убік діалектичного спотворення, почнуться жорсткі суперечки з приводу слів, і як наслідок утворення групіювань які рано, чи пізно приведуть до розколу племені.

Розпорядники дій племені розуміють, що мова є найбільшим надбанням, яке виділяє людину з навколишнього світу. Починається нормалізація словотворення. Для цього проводиться систематизація основних звуків та їх упорядкування по смислу на основі їх образних асоціацій одне до одного. З погляду прямої аналогії звук безвиразен, як і всяка абстракція. Він може бути вище чи нижче, тихіше чи голосніше, але він не несе в собі знакового логічного навантаження. Ці поняття може уособлювати тільки образ. Образ же легко відтворити іншим образом, (художнім, артикуляційним, жестом, звуком). Образи, чи їхні сполучення можуть вступати у відносини синонімічні, антонімічні, або вони їм нав'язуються, або їх підганяють під систему. Здатність до переходу від згорнутого до повного смислу знака в лінгвістиці називається «семантичною конденсацією» і їй повністю оволоділи наші предки.

Кожному звуку визначається ключовий образ, який наділяє його всіма своїми характерними рисами. В той же час кожен образ-еталон має свій знаковий символ, який теж ототожнюється з його властивостями. Тільки завдяки такій подвійній асоціації кожен звук набуває мовно-художню (письмову) реальність. Звуки поєднуються у систему яка відображала уявану форму всесвіту, що обертається навколо визначеної вісі, з чітко визначеними ієрархічними рівнями /7 доверху та 5 донизу/. Кількість звуків скорочується і підганяється під систему — “матрицю”. Упорядкування первісного хаосу дозволило створити не тільки повну сакрального змісту ієрархічно-упорядковану матрицю звуко-символів, але і створити на її основі більшість архаїчних морфологій та міфологій давнього світу (дерево-пізнання).

Розуміння потаємного коду давало велику силу усвідомлення та розуміння міфологічної культури того часу, тих ритуалів і магічних образів навколо яких оберталась життя первісного суспільства. Він стає методом відрахунку і стабілізації життя. Починається новий етап конструювання слова. Хоч первинні штампи і зберігаються, але багатьом словам надається новий звукоряд. На основі еталонів створюються термінологічно науково-точні та вишукані поняття слів, які хоч і включають в себе еталонні елементи, що стало повторюються, з метою відображення загальної основи (сутності) предмету, в той же час вони *“являють собою ядро значення слова, на яке накладаються компоненти, специфічні для історичного розвитку культури народу”*. [Зильберт78:43] В свідомості тогочасних носіїв мови поняття стають відносно самостійними концептами по відношенню мовного знаку.

Визначення еталонів звукового спілкування дозволило донести до нашого часу майже незмінними в усній вимові морфи, філософію мислення та цінності давнього світу, психологічні та політичні уподобання та логічні мотиви осмислення слів. У давньославянській мові довше зберігалась нормалізуюча і смислоутворююча роль матриці, що визначило його чудову діахронічну стабільність. Однією із заслуг цієї наукової в своїй основі системи в тому, що в ній були чітко окреслені, принаймні контури тієї реальності, того логічного (культурного, мовного та пізнавального) поля, у межах якого її висновки були щирими.

В мові на основі матриці з'явився алгоритм завдяки якому можна було легко описувати поняття. І цих понять відповідно до орієнтації думки можна було створити безліч. Мова набуває визначеного комунікативного характеру. Надлишковість звукоописів дозволяє вибирати найоптимальніші, що породжує технологічну оптимізацію. Внаслідок цього виникає тенденція покращення мовної техніки, при умові збереження мови в стані комунікативної придатності. Головним напрямком і основною причиною фонетичних змін є *“принцип економії”, «що виражається: а) в переході звуків і співзвуч важковимовних у більш легкі, для збереження дій мускулів та нервів, б) в прагненні до спрощення форм (домінування більш сильних аналогій над більш слабкими), в) в переході від конкретного до узагальнюючого, з метою полегшення абстрактного руху думки»*. [Бодуэн де Куртенэ 63:58]

Принцип оптимізації змінює не самі звуки, а принципи їх використання. Н.В. Крушевський вказує, що відбувається «власне пересування не звуку, а його артикуляції, і цей процес не тільки не усвідомлюється, не відчувається людьми, а навіть не може усвідомлюватись», і принципи таких «звукозмін можуть бути визнані тільки вторинними, тільки віддаленими наслідками законів артикуляційних змін, які і будуть первинними». [Крушевський 1883:52] Таке несвідоме бажання організму до спрощення пояснюється намаганням до збереження своїх сил, «прагненням пропускати деякі види робіт».

В мові починають виникати логічно вивірені тенденції які, направленні на покращення мовної техніки та мовного механізму (полегшення вимови, оптимізація комбінаторних звукосполучень, спрощення груп приголосних, запобігання концентрованих вимовних зусиль др.). Виникають тенденції заміни застарілих форм, які поступово втрачають свою функцію. Наприклад заміна узагальнюючих звуко-образів на нові більш уточнюючі комбінації звуків. «Коли розумні мислю творили [нове]слово, [вони] просіювали [ї], як зерно — ситом...» [Рігведа X,71:2].

Скорочення вимови, відбувається в першу чергу за рахунок заміни одних артикуляцій на інші більш динамічні. Це призводить і збільшення ємності і швидкості інформаційного повідомлення. В той же час спостерігається спрощення роботи органів мовлення і виникнення коартикуляції. Скорочується і час усвідомлення слова, в зв'язку з тим, що зміст аналізу слова відбувається не поелементно, а в цілому, на основі реперних точок, які визначаються центром розпізнання мозку людини.

Якщо напрямком змін у мові після виникнення слова було в першу чергу покращення її вимови то легко визначити і напрямок цих змін. Необхідною умовою цього процесу є поступовість всякого роду змін та спрощень, бо тільки при поступових змінах можливе збереження асоціативного змісту, і надає словозміні можливість спадкувати значення поняття, з метою відтворення якого воно і було створено.

З графіку ми бачимо, що напрям еволюційних змін має чітко визначений характер в сторону спрощення вимови. Спочатку комбінаторні сполучення втрачають зупинки між смисло-звуками, залишаючись в вигляді твердого знаку, потім відбувається перехід на вставку в середині визначаючих номінацію звуків інших голосних, які призводять до спрощення вимови. Якщо визначити для кожного переходу свій проміжок часу, то можна приблизно визначити час відокремлення тієї або іншої мови від першоджерела, в якому відбувався подальший розвиток і нормалізація мови та мовних відносин на базі технологічної оптимізації.

З малюнку можна визначити, що найбільшого ступеня оптимізації вимови набула мова, наступницею якої є українська. Цей факт каже про те, що на території України знаходився культурний центр первісного словотворення та мовної модернізації, а від нього розходились по навколишньому світу люди, які несли у світ тогочасні навички життя, штампи мовного спілкування, культурологічні надбання центру.

Необхідно відмітити, що номінацію поняття змінити найпростіше. Відмінювання усвідомлюються значно важче і тому їх модифікація відбувається значно повільніше. Тому в відмінках, як показує аналіз мов (української, російської, болгарської) зберігаються більш давні шари мовотворення.

Напрямок технологічних змін в мові

Спрощення артикуляції, прискорення вимови

Висновок. Процес породження знаку по відношенню до концептів-уявлень завжди був мотивованим і визначав синонімічну сходиність знаків, які утворюють угруповання на основі первісного образу, що виникла в часи становлення синкретичного зв'язку образ-символ-звук. В наш час вся ця значимість зберігається у звуковій семантиці слова до реальних об'єктів дійсності. Розуміння алгоритму "семантичної конденсації" дозволяє визначити етапи фонетичної модифікації слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по общему языкознанию. Некоторые общие замечания о языковедении и языке. – М., АН СССР, 1963, т. I, – С. 58. 2. Зильберт Б.А. Система знаков языка, их значения и мотивированность. Саратовский государственный университет им. Н.Т. Чернышевского, 1978. – 88с. 3. Крушевский Н. В. Очерк науки о языке. – Казань, 1883, - С. 52.

Подано до друку 15.09.2005